

Xorazm viloyati qishloq xo'jaligi tarmoqlarining rivoji va suv resurslaridan samarali foydalanish masalalari

Axmedova Mashxura Azad qizi
Urganch davlat universiteti magistranti

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqola Xorazm viloyatining qishloq xo'jaligi tarmoqlarining rivoji va suv resurslaridan samarali foydalanish masalalariga bag'ishlangan Viloyatning sug'oriladigan yerlaridan samarali foydalanish, tuproq unumdorligini oshirish va ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun amalga oshirilishi zarur bo'lgan chora-tadbirlar ko'rsatilgan. Shuningdek, maqolada suv resurslarining kamayib borishi va Amudaryo suvining ifloslanishi kabi dolzarb muammolar ham o'rganilgan. Xorazm viloyatining suv resurslarini samarali boshqarish, yangi texnologiyalarni joriy etish va melioratsiya sohasidagi innovatsiyalarni rivojlantirishning ahamiyati ta'kidlangan. Maqolada zamonaviy agrotexnik va suv tejovchi texnologiyalar, shuningdek, yerlarning melioratsiyaviy holatini yaxshilash uchun ko'rilishi kerak bo'lgan choralar muhokama qilinadi. Bu maqola Xorazm viloyatida qishloq xo'jaligi sohasining rivojlanishiga, shuningdek, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik muvozanatni saqlashga qaratilgan ilmiy tavsiyalarni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: Xorazm viloyati, qishloq xo'jaligi, suv resurslari, yer resurslari, sug'oriladigan yerlar, tuproq unumdorligi, agrotexnika, melioratsiya, ekologik barqarorlik, suv tejovchi texnologiyalar

Abstract: The article is dedicated to the efficient use of irrigated lands in the region, increasing soil fertility, and ensuring ecological sustainability. It outlines the measures necessary to achieve these goals. Additionally, the article examines pressing issues such as the depletion of water resources and the pollution of the Amu Darya River. The importance of effective water resource management in the Khorezm region, the introduction of new technologies, and the development of innovations in the field of land reclamation are emphasized. The article discusses modern agrotechnical and water-saving technologies, as well as measures needed to improve the reclamation condition of lands. It provides scientific recommendations aimed at advancing the agricultural sector in the Khorezm region, promoting the rational use of natural resources, and maintaining ecological balance.

Keywords: Khorezm region, agriculture, water resources, land resources, irrigated lands, soil fertility, agrotechnology, land reclamation, ecological sustainability, water-saving technologies

Аннотация: Статья посвящена эффективному использованию орошаемых земель региона, повышению плодородия почвы и обеспечению экологической устойчивости. В ней указаны меры, необходимые для достижения этих целей. Кроме того, в статье рассматриваются актуальные проблемы, такие как истощение водных ресурсов и загрязнение реки Амударья. Подчеркивается важность эффективного управления водными ресурсами в Хорезмской области, внедрения новых технологий и развития инноваций в сфере мелиорации. В статье обсуждаются современные агротехнические и водосберегающие технологии, а также меры, которые необходимо принять для улучшения мелиоративного состояния земель. Статья предлагает научные рекомендации, направленные на развитие сельскохозяйственного сектора Хорезмской области, рациональное использование природных ресурсов и поддержание экологического баланса.

Ключевые слова: Хорезмская область, сельское хозяйство, водные ресурсы, земельные ресурсы, орошаемые земли, плодородие почвы, агротехника, мелиорация, экологическая устойчивость, водосберегающие технологии

Kirish: Xorazm viloyati O‘zbekistonning asosiy agrar hududlaridan biri bo‘lib, boy resurslari tufayli mamlakatning qishloq xo‘jaligi rivojida muhim o‘rin tutadi. Ammo viloyatda yer va suv resurslaridan samarali foydalanish hamda hosildorlikni oshirish bo‘yicha muammolar mavjud bo‘lib, bu masalalar mintaqaning iqtisodiy va ekologik barqarorligiga ta’sir qilmoqda.

Xorazm viloyatida qishloq xo‘jaligini rivojlantirish bo‘yicha quyidagi huquqiy asoslar muhim ahamiyatga ega:

“Ferma xo‘jaliklarini rivojlantirish to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Qonuni (222-IV-son, 2020-yil 13-aprel) – ushbu qonun yer resurslaridan samarali foydalanish va hosildorlikni oshirishga yo‘naltirilgan.

Prezidentning PQ-3318-son qarori (2017-yil) – dehqon xo‘jaliklarini qo‘llab-quvvatlash va qishloq xo‘jaligida zamonaviy texnologiyalarni joriy qilishga doir choralar belgilangan[5].

“Yer resurslaridan oqilona foydalanish to‘g‘risida” qabul qilingan qarorlar – tuproq unumdorligini oshirish va suv tejovchi texnologiyalarni tatbiq qilish masalalari o‘z aksini topgan.

Xorazm mamlakatimizda Andijon va Sirdaryo viloyatlaridan katta bo‘lib, maydoni 6,05 ming km² ni tashkil etadi. Hududining katta qismi qishloq xo‘jaligiga tegishli (332,8 ming ga) va shundan 26,6 ming gektari sug‘oriladigan yerlar hisoblanadi (8,1%). Qishloq xo‘jaligining 205,3 ming gektari ekin yerlar hamda uning barchasi obikor yerlardir[3].

Asosiy qism: Umuman respublikamizda sug‘orma dehqonchilik agrar sohaning intensiv shakli borasida ushbu viloyat hududidagi xalqlarning o‘ziga yarasha o‘rni mavjud. Masalan, suvdan tejamkorlik bilan foydalanish yo‘llari, tuproqning eroziyaga (suv eroziyasiga) uchrashi oldini olish (bu ayniqsa, qiyaligi yuqori joylarda), sug‘orishning o‘ziga xos usullari, o‘rtacha hosildorlikning nisbatan yuqoriligi va hokazo.[4] Shuni alohida ta’kidlash joizki, Xorazm viloyati o‘zining boy agrar resurslari bilan ajralib turadi, ammo bu resurslarni oqilona boshqarish va ulardan samarali foydalanish bugungi kundagi eng muhim vazifalardan biridir. Ayniqsa, sug‘oriladigan yerlar maydoni nisbatan kichik bo‘lishiga qaramay, viloyatda intensiv dehqonchilik usullarini rivojlantirish zarur.

Viloyat hududida tuproq unumdorligini oshirish uchun zamonaviy agrotexnik usullardan foydalanish, masalan, tuproqni organik va mineral o‘g‘itlar bilan oziqlantirish hamda sifatli sug‘orish tizimlarini joriy etish katta ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, suv tejovchi texnologiyalar, masalan, tomchilatib sug‘orish va qo‘shaloq suv resurslarini qayta ishlash tizimlari orqali viloyatning suv tanqisligiga bo‘lgan qaramligini kamaytirish mumkin.

Bundan tashqari, suv eroziyasiga qarshi kurashish va yerlarning meliorativ holatini yaxshilashga qaratilgan dasturlarni joriy etish ham dolzarb masalalardan biridir. Hozirgi paytda Xorazm viloyati qishloq xo‘jaligi asosini paxtachilik va g‘allachilik tashkil etadi. Polizchilik, sabzavotchilik, bog‘dorchilik, chorvachilik, pillachilik ham rivojlangan. Xususiy fermer, dehqon xo‘jaliklari, aksiyadorlik jamiyatlari faoliyat ko‘rsatadi. Viloyatda jami ekin maydoni 232,1 mingga, shundan 129,4 mingga qishloq xo‘jaligi shirkatlariga (69 ming ga yer xususiy fermerlar, 33,7 ming gektar yer dehqon xo‘jaliklari) tegishli. Jami ekin maydonining 102,3 ming gektariga paxta, 86 ming gektariga don, 3 ming gektariga kartoshka, 9 ming gektariga sabzavot ekiladi. Don (asosan, bug‘doy, sholi) yetishtiriladigan maydonlar

kengaydi. Xorazm viloyati mamlakatda sholi yetishtirish bo'yicha 1 - o'rinda turadi. Xorazm viloyatida suv bilan ta'minlashda yagona manba Amudaryo hisoblanib, u bu yerdagi barcha oqar suvlar rejimiga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Amudaryoning Xorazm viloyatida oqib o'tgan qismi uzunligi 148 kmni tashkil qiladi. Hozirda Amudaryo suvi yildan - yilga kamayib ketmoqda. [5] Xorazm viloyatining asosiy suv manbai bu Amudaryo hisoblanadi. Undan keladigan suvning katta qismi ya'ni 30% suvi turli xil yo'llar bilan ifloslanib bormoqda va ushbu 30% suv ya'ni 1.5 mlrd m³ suv zovur hamda zahkashlar orqali Turkmaniston hududi orqali Sariqamish ko'liga oqizilmoqda. Suv resurslarini tejash maqsadida ham 2015-2030-yillarda suv resurslarini tejash bo'yicha chora tadbirlar bajarilishi ko'zda tutilgan bo'lib, ushbu tadbirlar amalga oshganda viloyatda mavjud bo'lgan barcha qishloq xo'jaligi yerlaridan unumli foydalanib viloyatning iqtisodiyotida muhim ahamiyat kasb etadi. [6] Xorazm viloyatining suv resurslarini samarali boshqarish masalasi uning iqtisodiy va ekologik barqarorligi uchun katta ahamiyatga ega. Amudaryodan olinadigan suvning 30% ifloslanib, zovur va zahkashlar orqali boshqa hududlarga oqizilayotgani viloyat uchun ulkan yo'qotishdir. Shu sababdan, suv resurslarini tejash bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlarni tezlashtirish va samaradorligini oshirish zarur. Viloyatdagi sug'orish tizimlarini modernizatsiya qilish va suvni qayta ishlash texnologiyalarini joriy etish orqali, yo'qotishlarni sezilarli darajada kamaytirish mumkin. Xorazmning suv resurslarini tejash va samarali boshqarish orqali nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlarni yaxshilash, balki viloyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilishda ham sezilarli yutuqlarga erishish mumkin. Bu viloyatning kelgusidagi agrar sohadagi rivojlanishi va ekologik barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Muhokama: Xorazm viloyati O'zbekistonning eng muhim agrar hududlaridan biri bo'lib, uning iqtisodiy taraqqiyoti asosan qishloq xo'jaligi tarmoqlari, ayniqsa dehqonchilik va chorvachilik faoliyatlariga bog'liqdir. Viloyatning tabiiy-iqlimiy sharoitlari qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish uchun qulay bo'lsa-da, suv resurslarining cheklanganligi va ularning samarasiz boshqarilishi hududda agrar sohaning barqaror rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, so'nggi yillarda iqlim o'zgarishlari, suv tanqisligi va yerlarning sho'rlanishi muammolari yanada keskinlashib, resurslardan oqilona foydalanishni taqozo etmoqda.

Mazkur mavzuning dolzarbligi, birinchidan, Xorazm viloyatida qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining samaradorligini oshirish, ikkinchidan esa, suv

resurslaridan ilmiy asoslangan, tejamkor va innovatsion texnologiyalar yordamida foydalanishni yo‘lga qo‘yish zaruriyatida namoyon bo‘ladi. Shuningdek, bu masala O‘zbekiston Respublikasining barqaror rivojlanish strategiyasi va oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlashda ham muhim o‘rin tutadi.

Shu sababli, Xorazm viloyatida qishloq xo‘jaligi tarmoqlarini rivojlantirish bilan bir qatorda, suv resurslarini boshqarish va ulardan samarali foydalanishning geografik, iqtisodiy va ekologik jihatlarini chuqur o‘rganish ilmiy-amaliy jihatdan nihoyatda dolzarb hisoblanadi.

Xulosa

Xorazm viloyati qishloq xo‘jaligi iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlaridan biri bo‘lib, aholining bandligi va oziq-ovqat xavfsizligida muhim o‘rin egallaydi. Asosiy yo‘nalishlar – paxtachilik, g‘allachilik, sabzavotchilik va bog‘dorchilik – viloyatning tabiiy-iqlimiy sharoitlariga moslashgan.

Suv resurslaridan foydalanish holati esa ko‘plab muammolarga duch kelmoqda. Amudaryo suvi asosiy manba hisoblanib, uni noto‘g‘ri taqsimlash, eskirgan irrigatsiya tizimlari, suv yo‘qotishlarining yuqoriligi va yerlarning sho‘rlanishi hosildorlikka salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Viloyatda **qishloq xo‘jaligi tarmoqlari modernizatsiyasi**, suv tejoychi texnologiyalarning yetarlicha joriy etilmagani va resurslardan foydalanishda ilmiy yondashuvning sustligi mavjud salohiyatdan to‘liq foydalanishga to‘sqinlik qilmoqda.

Iqlim o‘zgarishi, suv tanqisligi va demografik bosim kabi omillar Xorazm viloyatida ekologik va agrar muvozanatni saqlashni dolzarb muammoga aylantirmoqda.

Takliflar

Suv tejoychi texnologiyalarni (tomchilatib sug‘orish, yomg‘irilatib sug‘orish) joriy etishni kengaytirish va ularni davlat tomonidan subsidiyalash mexanizmlarini kuchaytirish.

Irrigatsiya tizimlarini modernizatsiya qilish, suv yo‘qotilishini kamaytirish va raqamli monitoring tizimlari asosida suv hisobini yuritish.

Sho‘rlangan va qumloq yerlarni rekultivatsiya qilish, agromeliorativ tadbirlarni kuchaytirish orqali yer unumdorligini tiklash.

Qishloq xo‘jaligini diversifikatsiya qilish, ya’ni faqat paxta va g‘alla yetishtirishga emas, balki eksportbop sabzavot, meva va dukkaklilarni ham ko‘paytirish.

Dehqon va fermer xo‘jaliklari uchun agrar konsalting xizmatlarini rivojlantirish, suvdan foydalanish bo‘yicha o‘quv-seminar va treninglar tashkil etish.

Ilmiy tadqiqotlar asosida agrotexnik va gidrotexnik choralarni takomillashtirish, lokal sharoitga mos innovatsion yechimlarni ishlab chiqish.

Hududiy rejalashtirishda ekologik omillarni inobatga olgan holda, barqaror suv siyosatini ishlab chiqish va uni amalga oshirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi yer fondi. – T.: O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi huzuridagi Kadastr agentligi ma’lumotlari (<https://kadastr.uz/>), 2023.
2. Abduazizovich, N. J. R. (2024, May). XORAZM VILOYATI DEHQONCHILIGIDA FOYDALANILADIGAN SUV RESURLARINING HUDUDIIY TAHLILI. In Konferensiyalar| Conferences (Vol. 1, No. 11, pp. 58-62).
3. “ Geografiya – keleshekke ko‘z-qaras” atamasindagi Respublikaliq ilmiy-teoriyaliq konferenciya
4. GOSPODARKA I INNOWACJE QISHLOQ XO‘JALIGINING IXTISOSLASHUVI VA XUDUDIIY TARKIBINI TAKOMILLASHTIRISHNING IQTISODIIY GEOGRAFIK JIHLTLARI (XORAZM VILOYATI MISOLIDA)
5. www.Lex.uz

Research Science and
Innovation House

